

ÇOCUKLARDA OKUMA İLGİSİ VE KİTAP SEÇİMİ

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ
A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi

Günümüzde bilgi edinmenin çeşitli yolları vardır.Ancak en etkili bilgi alma yolu okumadır.Okuma, çocukluk yıllarında edinilen bir beceridir.Bu becerinin kazanılması ve geliştirilmesinde okuma ilgisinin önemli payı vardır.

Okuma; çocukların harfleri öğrenmesi, sözcükleri tanıması ve cümleleri doğru olarak okuyabilmesi şeklinde anlaşılmalıdır.Okuma çocukların; *okudukları bir yazıyı anlaması, bunlar üzerinde düşünmesi,eleştirmesi,uygulamaya koyması,olumlu davranışlar edinmesi, değerlerini ve dünya görüşünü geliştirmesi,sanat zevki edinmesi, olayları analiz,sentez yaparak değerlendirmesi* ,kısaca beyin teknolojisini geliştirmesi olarak düşünülmelidir.Bu amaçları gerçekleştirmek,çocuğun geleceğine ve geleceğin çocuğuna yön vermek için kitap seçimine dikkat edilmeli ve çocuğun okuma ilgisine dönük kitaplar seçilmelidir.

Okuma İlgisi Nedir?

İlgi, bir konuya veya bir şeye karşı daha dikkatli olma durumudur.İlgi; *dikkati artırmakta,anımsamayı ve bilgilerin bellekte düzenlenmesini kolaylaştırmaktadır.* Bu açıdan öğrenme sürecinde çok önemlidir. Claparede'ye göre ;*bütün düşünce, davranış ve tutumlarımızın temelinde ilgi yatmaktadır.*Yani bireyin ilgileri bütün yaşam biçimine yansımaktadır.Çünkü ilgi, bireyi harekete geçirerek dinamik hale getirir ve bazı seçimler yapmaya yönlendirir.İlgi bireyin sadece bazı şeyleri seçmede değil aynı zamanda hedeflerini seçmede de belirleyici olur.Bununla da kalmaz seçilen hedeflere erişmek için sayısız fırsatlar yaratır.

İlgi,okuma ilgisi olarak ele alındığında da aynı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.Okuma ilgisinin çocuğun amaçlarını belirlemede,başarılı olmasında ve boş zamanlarını değerlendirmesinde önemli bir yeri bulunmaktadır.Bir çocuğun okuduğu kitaptan ne öğrenip öğrenmediği, zekasından çok okuma ilgisine bağlı bulunmaktadır.Okuma ilgisi çocuğun geç yatmasını ve erken kalkarak okumasını getirmektedir.

Çocukların okuma ilgilerinde gelişim sürecine bağlı olarak değişimler görülmektedir.Erken yaşlarda çocuğun okuma ilgisi temel gereksinmelere dayalı olup

duyusaldir.Çocuk etrafındaki hareketli şeylere karşı ilgi duyduğundan okuma ilgisi de bu yönde olmaktadır.Çocuğun gelişime paralel okuma ilgisi de giderek somut dünyaya yönelir.Sonraki yıllarda bireysel ilgiler,gençlik yıllarında ise mantıklı ilgiler ve bilime yönelme görülmektedir (Mantoy,1971.s.87-88).

Okuma ilgisinin niteliği incelendiğinde;çocuklarda *sürekli –aralıklı, aktifleştirici- pasifleştirici, hareket ya da konu ağırlıklı, somut -soyut ,sözel- sayısal ve bireysel ya da gruba dönük* gibi çeşitli nitelikte okuma ilgilerinin olduğu görülmektedir.

- Çocuğun okuma ilgisi sürekli ya da aralıklı olabilmektedir.Okuma ilgisi sürekli olduğunda ;çocuk ilgilendiği konuda bilgi aramakta ve sürekli okumaktadır.
- Çocuğun okuma ilgisi çocuğu bazen aktifleştirmekte bazen de pasifleştirmektedir.Çocuğun ilgisini çeken şey onu tutsak alabilmekte, kendinden geçirebilmekte veya onu büyüleyebilmektedir.Ya da çocuğun okuma ilgisi onu aktifleştirerek ilgilendiği konulara dönük araştırmalar yapmasını ve bilgi toplamasını getirmektedir.Yani çocuk ilgisine dönük heyecan duyabilmekte ve büyük çabalar gösterebilmektedir.Bu nedenle *aileler veya öğretmenler, çocuğu aktifleştiren okuma ilgilerine ağırlık vermeli ;onları pasifleştirici ilgilerden uzaklaştırmalıdır*lar.
- Çocuklarda hareket ve konu ağırlıklı okuma ilgileri de yoğun görülmektedir. Hareketli okuma ilgileri daha çok dikkati gerektiren ilgiler olmaktadır.Bunlardan bazıları ritmik olarak yapılan dans,spor gibi hareketleri kapsamaktadır.Konuya dönük okuma ilgileri ise tamamen mantık kullanmayı gerektiren ilgiler olmaktadır.Bu süreçte çocuk nedenleri araştırmakta;konuya ilişkin düşünceler geliştirmekte ve çözüm yolları bulmaya çalışmaktadır.
- Çocukta okuma ilgisi gelişim düzeyine paralel olarak somut veya soyut olabilmektedir.İlköğretim çağının başında okuma ilgisi somut konulara yönelik olmakta ;çocuk ilgi duyduklarını görmekte,dokunmakta,kontrol etmekte ve incelemektedir.Çocuk daha sonra soyut ilgilere geçmekte;sosyal ve politik birçok konuya ilgi duymaktadır.*Somut okuma ilgileri iyice giderilmeden soyut ilgilere geçilmemelidir.*

- Çocukta okuma ilgileri bazen birbirinden farklı alanlara dönük de olabilmektedir.Örneğin,tarih,matematik,edebiyat,müzik vb.gibi. Böyle durumlarda çocuğa ilgi duyduğu alanla ilgili kitap seçimlerinde yardımcı olunmalıdır.
- İlköğretim çağında çocuğun okuma ilgisi zaman zaman arkadaşlarının ve içinde bulunduğu grubun okuma ilgilerinden etkilenmektedir.Böyle durumlarda çocuk onların ilgilerini kendi ilgisi gibi algılamaktadır.Bu nedenle çocuğun ilgisi belirlenirken arkadaş veya içinde bulunduğu grubun ilgi durumları iyi saptanmalıdır. (Mantoy,1971.s.87-90).

Okuma İlgisinin Belirlenmesi

Okuma ilgisi çocuğun bir kitabı okumasında doğrudan belirleyici olmaktadır. Örneğin,ilgiye dönük bir kitap,aynı güçlük düzeyindeki diğer bir kitaba göre çocuğa daha kolay gelmekte ve çocuk bu kitabı daha kolay okumaktadır.İlgi çekici olmayan bir kitap ise çocuğa zor gelmekte ve okumamaktadır. Buradan hareketle, ilköğretim düzeyi öğrencilerine yönelik kitaplarda öğrencilerin okuma ilgilerine önem verilmelidir.

İlköğretim düzeyindeki öğrencilerin okuma ilgilerinin belirlenmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmış ve bazı ölçütler saptanmıştır.Bu çalışmalar ve ölçütler şöyledir:

Claparede'nin Çalışmaları:İlköğretim çağındaki çocukların okuma ilgilerini Claparede dört grupta toplamaktadır.Bunlar;

- Oyunlara ,
- Etkinliklere ve hareketli şeylere ,
- Eğlendirici konulara ve
- Diğer çocuklarla birlikte olmaya dönük ilgiler olmaktadır.

Kitap seçiminde çocuklardaki bu dört tip okuma ilgisi dikkate alınmalıdır(Mantoy,1971,s:88-90).

Bamberger'in Araştırmaları: Bamberger de ilköğretim düzeyindeki çocukların okuma ilgilerini dört grupta toplanmaktadır:Bunlar :

1.İlk Okuma İlgisi: Çocuğun ilk okuma-yazmayı öğrendikten sonra ,okuma becerilerini geliştirme sürecinde; sık sık okuması,bunu eğlence haline getirmesi ve okuma işleminden zevk alması ilk okuma ilgilerini oluşturmaktadır.Bu aşamada çocukları

heyecanlandırıcı kitaplar seçilerek, onların hem iyi okuyucu olmalarına hem de okuma ilgilerini geliştirmelerine katkı sağlanmalıdır.

2.Yetenek ve Kişiliği Geliştirme İlgileri: Bunlar çocukta hayal, düşünce, irade, sempati,zihinsel ve ruhsal yetenekleri kullanma ile geliştirme ilgileri olmaktadır.

*3.Çevreyi ve Dünyayı Anlama İlgileri :*Çevresinde olup bitenleri ve dünyayı anlama, kendi fikirlerini zenginleştirme,zihinsel deneyimlere sahip olma ve giderek bir yaşam felsefesi oluşturma ilgileridir.

4.Geçici İlgiler : Bunlar tanıdık şeyler veya kimselere ilgi (çevreye ilişkin öyküler),bilinmeyen şeylere ilgi,gerçeklerden kaçma ve hayal dünyasında yaşama ihtiyacı,(peri masalları,garip -ütopik hikayeler gibi),kendini kabul ettirme ihtiyacına dönük ilgiler,ideal model arayışı (biyografiler),bilgi edinme(roman dışı kitaplar), eğlence-spor gibi çeşitli okuma ilgileridir.İlköğretim düzeyinde görülen bu okuma ilgileri,çoğu zaman birbiri ile kesişirler.Aileler ve öğretmenler bu ilgilerden egemen olanları keşfetmeli ve bunu göre kitap önermelidirler(Bamberger,1990,s:16).

Schliebe-Lipert ve A.Beinlich'in Araştırmaları : Çocukların okuma ilgileri yaş düzeylerine göre değişmektedir.Bu konuda Schliebe- Lipert ve A.Beinlich ilginç çalışmalar yapmışlardır.Araştırmacılar, öğrencilerin bireysel özelliklerini, gelişim aşamalarını ve ortak okuma ilgilerini göz önünde bulundurarak yaptıkları çalışmalarda, önemli bulgular elde etmişlerdir.Elde edilen bulgulara göre; yaş düzeyi ile okuma ilgisi arasında bağ kurarak öğrencilerde beş dönem saptamışlardır.Bu dönemler aşağıda sıralanmaktadır:

*1.Resimli Kitap ve Çocuk Tekerlemeleri Dönemi:*Bu dönem 2 yaşından başlayarak 5 ve 6 yaşına kadar sürmektedir.Beinlich,bu dönemdeki çocuğun resim ve şekillerle ilgilendiğini ayrıca tekerlemelerdeki sözcüklerin ses- ritim uyumunu da çok beğendiğini vurgulamaktadır.Dolayısıyla çocuk bu dönemde basit resimli kitaplarla ilgilenmekte, 4 yaşına doğru ise öykü ve masallara yönelmektedir.

*2.Peri Masalları Dönemi:*Bu dönem 5 yaşından başlayarak 8-9 yaşına kadar sürmektedir. Beinlich bu döneme "*büyülü düşünüş yaşı* "demektedir. Bu dönemdeki çocuklar, peri masallarından hoşlanmakta, masal kahramanları ile kendilerini özdeşleştirmektedirler. Ayrıca öğrencilerin çeşitli düş kurma oyunlarına da yöneldikleri görülmektedir.

*3.Gerçeklere Yönelme Dönemi:*Bu dönem 9 yaşından başlayarak 12 yaşına kadar sürmektedir.Beinlich'e göre bu dönem çocuğu masallardan uzaklaşarak gerçekçi

ve akılcı konulara yönelmektedir.Çocuk gerçek,objektif ve katı dünyaya kendini alıştırmaya başlamaktadır."Ne ? ", "Neden ?" ve " Niçin ?" sorularını sık sık sormakta, çevresindeki her olayla ilgilenmektedir.Bu nedenle güncel olaylara ve yazılara daha çok yönelmektedir. Ancak, bu dönem geçiş dönemi olduğundan zaman zaman peri masallarına ilginin devam ettiği;ya da maceraya yönelmenin başladığı da görülmektedir.

4.Macera Dönemi :Bu dönem 12 yaşından başlayarak 14-15 yaşına kadar sürmektedir.Öğrenci bu dönemde ergenlik öncesi gelişim aşamasında bulunduğundan yavaş yavaş kişiliğini bulmakta;"meydan okuma"ve "bağımsız olma "duygularında yoğunlaşmaktadır.Bu nedenle grup kurma ve sertlik gösterilerine ilgi artmaktadır.Öğrencinin "okuma ilgisi "de bu konulara dönük olmaktadır.Bu dönemde macera, seyahat ve duygusal konulara yönelmeler görülmektedir.

5.Olgunluk Dönemi:Bu dönem 14-17 yaş grubu öğrencilerini kapsamaktadır. Öğrenciler bu dönemde kendi iç dünyalarının farkına varmakta;yaşam planı yapmakta ve değişik değer ölçüleri geliştirmektedirler. Öğrencilerin bu dönemdeki okuma ilgileri daha çok zihinsel içerikli maceralara, seyahat konularına,tarihi olaylara, biyografilere, aşk öyküleri ile güncel konulara yönelik olmaktadır. Edebiyat –şiirle ilgilenme ile mesleğe yönelik konularla ilgilenme de görülmektedir. (Güneş 1997.s.239).

Yukarıdaki çalışmalardan hareketle,kitap seçiminde öğrencilerin gelişim dönemleri ile okuma ilgileri dikkate alınmalı ve bu dönemlere uygun kitaplar seçilmelidir.Çocuğun okuma ilgisine dönük kitap seçerken kitapların diğer özelliklerine de dikkat edilmelidir.Bilindiği gibi çocuk kitabı adı altında yazılmış bilimsel,eğitsel ve sosyal değerlerden yoksun,hiçbir ölçüte dayanmayan çok sayıda kitap çocukların ellerinde bulunmaktadır.Bu kitaplar çocukların okuma ilgilerine,becerilerine ve gelişimlerine katkı getirememektedir.

Sonuç olarak, çocuğun okuma ilgisine dönük onun zihinsel, duygusal, ruhsal ve dilsel gelişimlerini desteklemek; iyi vatandaş olarak yetişmesini sağlamak ve boş zamanlarını değerlendirmek amacıyla hazırlanan nitelikli kitaplar seçilmelidir. Bu konuda ailelere ve eğitimcilere önemli sorumluluklar düşmektedir

KAYNAKÇA

Bamberger,Richard.Promoting the reading Habit.UNESCO 1975.
Faucambert,J.La maniere d'etre lecteur,Paris Sermap- Hattier,1976.
Güneş,Firdevs.Okuma Yazma Öğretimi ve Beyin Teknolojisi.Ocak Yayınları.Ankara:1997.

Güneş,Firdevs.Okuma Yeteneğinin Geliştirilmesi. Yaşadıkça Eğitim Dergisi .Sayı :30.İstanbul:1993
Mantoy,Jacques.Les 50 Mots –Cles de la psychologie de l'enfant ,Privat:1971.
Staiger,Ralph C.L enseignement de la lecture,UNESCO,1976.

DİKKAT

Zihnin bir obje üzerinde yoğunlaşmasıdır.Dikkat üç düzeye ayrılmaktadır.Bunlar:Pasif dikkat,kendiliğinden dikkat ve istençli dikkat.

Pasif dikkatte bizim dikkatimizi çeken şey dışarıdan gelmektedir.Şiddetli gürültü,yanan ışık,parlak eşya gibi.Burada birey dışarıdan gelen uyarıcılara yoğunlaşmakta ve dikkat dışarıdan nesnelere yönlendirilmektedir.birey bu dikkat sürecinde pasif olmaktadır.bu daha çok dikkat sürecinin ilk düzeyini oluşturmaktadır.Dikkat seviyesinin en düşük olduğu düzeydir.

Kendiliğinden dikkatte birey aktiftir.Birey biraz çaba harcayarak kendiliğinden dikkatini toplamaktadır.Zihin fazla enerji harcamaz.Bu oyun oynayan çocukların gösterdiği dikkattir.Oyunlarına kendiliğinden dikkat etmektedirler.Örneğin balonun hareketlerine dikkat eden çocuk gibi.

İstençli dikkatte birey aktiftir.çünkü dikkatli olmayı istemektedir.Bunun için sürekli çaba göstermektedir.Böylece öğrenmesi gereken şeylere dikkat ederek kolayca öğrenmektedir.

Kendiliğinden dikkat ile istençli dikkat, dikkat sürecinin üst aşamalarıdır.Her ikisinde de birey aktiftir.Çocuk pasif,kendiliğinden ve istençli dikkat sürecinde aşama aşama ilerlemektedir.ilköğretimi düzeyinin başlangıcındaki çocuklarda daha çok kendiliğinden dikkat görülmektedir.İlköğretimle birlikte istençli dikkati öğrenmektedir.Eğitim sürecinde istençli dikkat çok önemlidir.

Kendiliğinden ve istençli dikkatin amacı iç ve dış kaynaklı olabilir.Eğer iç kaynaklı ise,düşünceden,hayal kurmadan ve iç sorgulamadan bahsedilebilir.Eğer dış kaynaklı ise gözlemden bahsedilebilir.Çocuk düşünme yeteneğini geliştirmeden önce gözlem yeteneğini geliştirebilmektedir.Neden,niçin soruları sorduğu yaşlarda kendisine istençli dikkat eşlik etmektedir.Daha sonraki yıllarda ise daha derin düşünme ve derinlemesine dikkate geçilmektedir.

Dikkatin öğrenilmesi eğitim sürecinde çok önemlidir.Çocuk eşyalarını korumaya dikkat etmeli,kapıları,elektrikleri kapatmaya dikkat etmeli vb. Diğer arkadaşlarını tanımaya,hatalarını görmeye,özellikle okul çalışmalarında dikkatini geliştirmeye çalışmalıdır.resimler,TV,sınıf düzenindeki değişiklikler çocuğun pasif dikkatini çekmektedir.Eğere çocuğun aktif dikkati dağınıksa bu durum kötüdür.Etrafındaki şeyler onu büyülemiş olmakta ve bu durumda o dikkatini toplayamamaktadır.Toplamak için de çaba göstermemektedir.Yine bu çok güzel,iyi,yararlı,olağanüstü gibi söze giriş yapmak dikkatin toplanmasını getirmektedir.Öğretmen sınıfta sık sık dikkati toplayıcı çalışmalar yapmalıdır.Aktif öğrenme için aktif dikkat gereklidir.İstençli dikkat ihmal edilmemeli,çocuğu sürekli öğretilmeli ve alışkanlık haline getirilmelidir.Çünkü aktif dikkat bir potansiyel değil öğrenilmektedir.Her üç dikkat de eğitim sürecinde kullanılmalıdır. Mantoy,Jacques.**Les 50 Mots –Cles de la psychologie de l'enfant** ,Privat:1971.(s:18-19)

Dikkat :Duyguların ve düşüncelerin bir konu üzerinde toplanması,zihnin belli bir konu üzerinde uyanık bulunması halidir.Dikkatin bir takım özellikleri vardır.Bunların

başında zihnin seçme yaparak birçokları arasında yalnız bir konuya eğilmesi gelir.Zihnin seçtiği konu iç hayatımızla ilgili ise buna içe bakış,dikkatimiz dış dünyaya çevrilirse buna dış gözlem adı verilir.

Dikkat ikiye ayrılır:

1)Kendiliğinden dikkat :Buna ilgiye dayanan dikkat de denir.

2)İradeli dikkat :Bu insanın dikkatini kendi karar verdiği bir konuya yöneltmesidir.

Dikkat genişliği : 1)Çok sayıda nesneyi kısa bir süre içinde algılayabilme ve anımsayabilme yeteneği.2)Kişinin bir nesne veya konu üzerinde dikkatini yöneltebildiği süre.

Dikkatini genişliği çocuklarda çok sınırlıdır.Hele zihin için ilginç olmayan anlaşılma zor işler söz konusu ise çocukların bir dakikadan fazla dikkat süresine pek rastlanmaz.Büyüklerde dikkat genişliği yaradılışa ve alışkanlığa göre değişir.**(Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü).**

Dikkat :zihin enerjisinin bir konu üzerinde toplanmasıdır.Dikkat ilgi ile bağlantılıdır.Çocuk ilgi duyduğu nesneye daha çok dikkat gösterir.İlgi dikkatin hem yardımcısı hem de bir özelliği olmaktadır.Çocukta dikkatin süresi çok kısadır.Çocuk büyüdükçe dikkat yeteneği de gelişir.